

## SIROJIDDIN SAYYID VA BAXTIYOR GENJEMUROD SHE'RIYATIDA PEYZAJ

Charos Ikrom qizi Karimboyeva  
Qoraqalpoq davlat universiteti

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada atoqli o'zbek shoiri Sirojiddin Sayyid hamda qoraqalpoq xalqining ardoqli shoiri Baxtiyor Genjemurod ijodida muallif ruhiyatini tasvirlashda peyzaj tasvirining o'ziga xosligi haqida so'z yuritilgan. Ikki shoir qalamiga mansub she'rlarda umr mavzusi badiiy talqinidagi mushtaraklik va o'ziga xoslik tahlil qilingan.

**Kalit so'zlar:** O'zbek she'riyati, qoraqalpoq adabiyoti, peyzaj, ruhiyat, ijod, badiiyat, umr, lirik qahramon

## LANDSCAPE IN THE POETRY OF SIROJIDDIN SEYYID AND BAKHTIYOR GENZEMUROD

Charos Ikrom kizi Karimboyeva  
Karakalpak State University

**Abstract:** This article discusses the uniqueness of landscape imagery in depicting the author's psyche in the works of the famous Uzbek poet Sirojiddin Sayyid and the honored poet of the Karakalpak people Bakhtiyor Genjemurod. The commonality and uniqueness in the artistic interpretation of the theme of life in the poems written by the two poets are analyzed.

**Keywords:** Uzbek poetry, Karakalpak literature, landscape, spirituality, creativity, art, life, lyrical hero

Ma'lumki, badiiy adabiyotda tabiat va ruhiyat uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Badiiy asarda tabiat tasviri ijodkorning g'oyaviy-estetik maqsadini, poetik mazmunni ifodalashda qanchalik ahamiyatli bo'lsa, ruhiy olam qirralarini ochishda ham shunchalik ahamiyatga egadir. Inson tabiatning bir zarrasi bo'lib, undagi tabiiy o'zgarish va hodisalarini ruhiyatida o'zgacha qabul qiladi va talqin qiladi. Shoirlarımız she'rlarida quyoshning oltin nurlari atrofni yoritishi, gullarning ochilib kapalaklar guldan gulga qo'nishi, qushlar sayrash holatlari tasvirlansa inson ruhiyati ko'tarinki ruhda bo'ladi. Aksincha, osmonni bulut qoplashi, yomg'ir yog'ishi, bo'ron ko'tarilishi, yaproqlar sarg'ayishi holatlari tasvirlansa odamlar xafa, xomush bo'lishadi.

Demak, tabiatdagi o'zgarishlar inson ruhiyatini, uning o'ziga xos qirralarini boshqaradi, o'ziga bo'ysundiradi, uyg'un holga olib keladi. Agar badiiy asardagi ruhiyat muammolariga shu nuqtai nazardan yondashadigan bo'lsak, xarakter qirralarini namoyon qilishda tabiat tasviri qanchalik muhim ahamiyatga ega ekanligi o'z-o'zidan ayon bo'ladi. "yozuvchi o'z g'oyaviy niyatini faqat qahramonlarning xatti-harakatlari orqali emas, balki ularni o'rab turgan tabiat manzaralarini tasvirlash orqali ham amalga oshiradi. Peyzaj tasviri orqali o'quvchiga ta'sir etishni, undagi go'zallik tuyg'ularini tarbiyalashni ham ko'zda tutadi"[1:9].

Tabiatning badiiy asarda tasvirlanish holatini M.Farmonova "Tabiat va she'riyat" kitobida shunday ifodalaydi: "Atrofimizdagi olam she'riyatda asosan ikki holatda: bevosita manzara lirikasi orqali yoki poetik obrazlar vositasida o'z ifodasini topadi. Lekin muhimi shuki, har qanday holatda ham tabiatning poetik talqini lirik qahramon shaxsiyati, ichki kechinmalari ruhiyatida kechayotgan vulqonlar, ehtirosli ishqiy tug'yonlar bilan hamoxangdir"[2:11].

Yuqoridagi fikrlardan ma'lumki, she'riyatda tabiat tasviri shoirlarning turli maqsadlarni yoritishga xizmat qilib keladi.

Zamondosh shoirimiz Sirojiddin Sayyid ijodiga nazar tashlasak, adibning peyzajdan mohirona foydalanib, nazmning go'zal va ohangdor namunalarini kashf qilganiga amin bo'lamiz.

Umr avval sho'x, o'ynoqi toyga o'xshar,  
Jilg'a bo'lar, so'ngra toshqin soyga o'xshar.  
Quyosh yanglig' charaqlagay tong chog'ida,  
Ko'klamdagi yomg'ir yuvgan oyga o'xshar[3:178].

Bu she'riy parchada "umr" obrazli tarzda turli holatlarga o'xshatilib tasvirlangan. Shoir umrni inson hayotining turli bosqichlariga qiyoslab, tabiat manzaralari orqali ifodalaydi. "Sho'x, o'ynoqi toyga o'xshar" - bu yoshlik davri, beg'ubor, quvnoq, harakatchan hayot tasviri. "Jilg'a bo'lar, so'ngra toshqin soyga o'xshar" - avval kichik oqim (bolalik, yoshlik), keyin kuchayib, toshqin (kamolot, hayotning to'liq kuchga kirgan davri). "Quyosh yanglig' charaqlagay tong chog'ida" - hayotning porloq, umidli davri, inson o'z orzulari sari intiladigan vaqt. "Ko'klamdagi yomg'ir yuvgan oyga o'xshar" - hayotning so'nggi, tinch, pok, sokin, ammo chiroyli, toza davri. Shoir go'zal tashbehlar: toy, jilg'a, soy, quyosh, oy obrazlar orqali umrning naqadar go'zalligi va o'tkinchiligini to'rt satr orqali mohirlik bilan tasvirlagan. She'rda tabiat obrazlari bilan inson hayoti o'rtasidagi uyg'unlik aniq ko'rinadi. Parchada ishlatilgan tabiat obrazlari (toy, jilg'a, toshqin soy, quyosh, tong, ko'klam, yomg'ir, oy) real manzarani emas, balki inson ruhiyatining umr bosqichi haqidagi falsafiy qarashlariga guvoh bo'lamiz.

Jáne búgin tań attı salqın,  
Gúzdıń demi...úyreniskenbiz.

Kún batqanniń ham tańniń parqın,  
 Mazmunı ne? Uǵıp, bilgenbiz...  
 Hár bir istiń sheti, shegi bar,  
 Kúndiz sońı túnge ulasar.  
 İnsan ómiriniń móldegi,  
 Máwsimlerdey bizge jarasar...  
 Ayt, tozǵandı kim jaqsı kórer?...  
 Báhár bolsa, Jaz kelgey deyseń...  
 Elespesiz ótken bul kúnler  
 Ómirińdi urlar, bilmeyseń...[4:116]

B.Genjemurodning bu she'rida bizga ifodalanayotgan fikrdan ham ko'ra his-tuyg'ularning tebranishi, falsafiy mushohadalik ko'proq ta'sir ko'rsatadi. She'r falsafiy-lirik mazmunga ega bo'lib, inson umrining mavsumlarga qiyos qilinishi orqali vaqtning o'tishi, hayotning o'tkinchiligi va qadri haqida fikr yuritadi. (Tań, kún, tún, máwsim, gúz, báhár, jaz) obrazlari bilan inson hayoti o'rtasida uyg'unlik seziladi. "Jáne búgin tań attı salqın, Gúzdıń demi... úyreniskenbiz." Bu misralarda tongning salqinligi, kuzning nafasi tasvirlanadi. Shoir kuz manzarasi orqali hayotning sokin, biroz mungli pallasini eslatadi. "Kuzga o'rganib ketganmiz" degani vaqt o'tishiga, hayotning o'zgarishlariga ko'nikkanmiz degani. "Kún batqanniń ham tańniń parqın, Mazmunı ne? Uǵıp, bilgenbiz...". Bu yerda kun botishi va tong otishi hayotning almashinuv ramzlari. Shoir ularning farqini ham ko'rib, mazmunini anglay olganini aytadi. Bu hayot tajribasi orttirgan, vaqtni qadrlashni o'rgangan insonning so'zi. "Hár bir istiń sheti, shegi bar, Kúndiz sońı túnge ulasar." Har bir ishning boshi va oxiri bor, kunning davomida kechasi kelgani kabi. Bu misralar hayotning tabiiy qonuniyatlarini, boshlanish va yakunning muqarrarligini eslatadi. "Insan ómiriniń móldegi, Máwsimlerdey bizge jarasar...". Inson umri ham fasllar kabi almashadi: bahor (bolalik), yoz (yoshligining eng yashnab turgan davri), kuz (pishgan, hayot tajribasi to'plangan yillar), qish (keksalik). Shoir bu o'xshatish orqali inson umrining har pallasida go'zallik va mazmun borligini aytmoqda.

Ayt, tozǵandı kim jaqsı kórer?...  
 Báhár bolsa, Jaz kelgey deyseń...

Bu savollar bilan shoir hayotning ozorli, mushkul daqiqalarini kim yaxshi ko'rardi, deya o'quvchiga murojaat qiladi. Bahorni yaxshi ko'rsang, yozni kutasan - ya'ni, inson doim yaxshiroq kelajakni orzu qiladi. "Elespesiz ótken bul kúnler Ómirińdi urlar, bilmeyseń...". Agar inson vaqt o'tayotganini sezmay, uni qadrlamay yashasa, o'tgan kunlar umridan o'g'iraydi, deb ogohlantiradi. Bu misralarda hayotning tez o'tishi, vaqtni behuda o'tkazmaslik haqida falsafiy mazmun bor.

She'r umrning o'tkinchiligi, fasllar kabi almashib turishi, vaqtni qadrlash, hayotning har bir pallasida o'ziga xos go'zallik borligi haqida. Shoir umr nihoyasida

hayotni to'liqroq anglay boshlar ekan, unga muhabbati oshadi, yana yashagisi kelaveradi. Umrning qadrini va hikmatini teranroq anglab yetadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, ijodkorlarimizning umr haqidagi qarashlari turlicha. B.Genjemurod og'ir falsafiy mushohadalik bilan yoritgan bo'lsa, S.Sayyid umrni yorqin bo'yoqlar orqali kuylagan. Ikki she'rning bo'g'inlar soni va ohangi ham lirik kechinma yuzaga chiqishida muhim vazifa bajaradi. Birinchi she'rdagi 11 bo'g'in ijodkorning hayotga muhabbat kechinmasi aniqroq ifodalanishiga yordam bersa, ikkinchi she'rdagi 9 bo'g'inli ohang esa bosiq ruhiy holat lirik qahramonning tushkun kayfiyatini ochishga xizmat qilgan.

### **Foydalangan adabiyotlar**

1. Султонова М. Пейзаж санъати. - Тошкент: Фан, 1983.
2. Farmonova M. Tabiat va she'riyat. - Toshkent: G'ofur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashryoti, 1999.
3. S.Sayyid Qaldirg'ochlarga ber ayvonlaringni - Toshkent:2005.
4. Genjemuratov B. - Abirji. Nukus, 2025.